

## H. 1288 (M. 1871) TARİHLİ KASTAMONU VİLAYET SALNAMESİNE GÖRE KASTAMONU VİLAYETİ

**Öğr.Gör. Tunay KARAKÖK**

Zonguldak Karaelmas Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü

[tunay0067@gmail.com](mailto:tunay0067@gmail.com)

### ÖZET

*Tanzimat'ın ilanı ile başlayan dönem Osmanlı İmparatorluğu tarihinde önemli bir sürecin başlangıcıdır. Çünkü bir yılın veya geçmiş birkaç yılın bütün olaylarını, her tür icraatını, istatistik, ziraat, ticaret, sanayi, iktisat, tarih, fen ve biyografi bilgilerini özet halinde içerecek şekilde devlet tarafından her sene düzenlenen ve basılan eserler olan ve "Salname" diye adlandırılan Osmanlı Yıllıklarının hazırlanmasına başlanmıştır.*

*Bu yazıda, Kastamonu Tarihinin bir bütün olarak ortaya konmasında H. 1288 (M. 1871) tarihli Kastamonu Salnamesinin yeri ve katkısı üzerinde durulurken, Bu çalışmada aynı zamanda, H. 1288 (M. 1871) tarihli Kastamonu Salnamesinde yer alan veriler doğrultusunda Kastamonu'nun idari yapısı, nüfusu, eğitim, sağlık ve ekonomik durumu hakkında elde edilen bilgiler sunulacaktır.*

**Anahtar Kelimeler:** Tanzimat, Salname, Salname Çeşitleri, Kastamonu Vilayeti.

### THE PROVINCE OF KASTAMONU ACCORDING TO THE KASTAMONU YEAR BOOK DATING WITH H.1288 (M. 1871)

### ABSTRACT

*The period which starting with being declared the Edict of Tanzimat, is the starting of a very important process in the Ottoman Empire's history. Because "Ottoman Yearbooks" which is including all events (like economical, agricultural, historical, scientific and cultural) of a year or a few years briefly and named "Salname" started to be prepared by the state.*

*While this article is explaining the importance and contribution of the Kastamonu Yearbook dating with H. 1288 (M. 1871) of Kastamonu province in appreciating the history of Kastamonu, in its entirety; at this time in this study, the structure of administration, population, education, healthical and economical activities in Kastamonu province will be presented in the light of the data that took place in the Kastamonu Yearbook dating with H. 1288 (M. 1871) of Kastamonu.*

**Keywords:** Tanzimat, Yearbook, The Province of Kastamonu.

## 1. GİRİŞ

Kastamonu Vilayeti'nin<sup>26</sup> idari yapısını, nüfus durumunu, eğitim, sağlık ve ekonomik durumunu ele alan H. 1288 (M. 1871) tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi'ni incelemeye geçmeden önce, "Salname nedir?" sorusu cevaplanmıştır.

Salname, etimolojik olarak Farsça kökenli bir kelimedir. Anlam olarak "yıl, sene" demek olan "Sâl" kelimesi ile "mektup, kitap" anlamında kullanılan "Nâme" kelimelerinin birleştirilmesinden meydana getirilmiştir (Pakalın, 1993:105 ve Sertoğlu, 1986:297). Günümüz Türkçesinde ise Salname'nin karşılığı olarak "Yıllık" kelimesi kullanılmaktadır (Türk Dil Kurumu, 1988:1251 ve Devellioğlu, 1986:1100). Latince "annuş" ve Fransızca'da ise "annuaire" tabirlerinin karşılığıdır. Diğer bir ifade ile Farsça "sene" ve "mektup - kitap" anlamına gelen iki kelimedenden oluşan salname geniş anlamda ise; bir yılın veya geçmiş birkaç yılın bütün olaylarını, her tür icraatını, istatistik, ziraat, ticaret, sanayi, iktisat, tarih, fen ve biyografi bilgilerini özet halinde içerecek şekilde her sene düzenlenen ve basılan eserdir. Hazırlanmasındaki genel amaç; merkezi idare ile taşra, yönetenler ile yönetilenler arasında iletişim kurulması, halkın, kamu görevlilerinin ve daha başka iç ve dış çevrelerin bilgilendirilmesine yardımcı olmaktır. Türkiye'ye Tanzimat'tan sonra girmiş olan salname geleneği günümüz Türkçesinde "yıllık", İngilizcede "year book" ve Fransızca'da ise "annuaire" sözcükleri ile karşılanmaktadır.

Salname terminolojik olarak belirli konulara ilişkin yıldan yıla çıkartılan eserler için kullanılan bir terimdir. Daha genel anlamda, bir yıllık olayları topluca göstermek için düzenlenmiş eserlerdir. Bir başka deyişle; hadiselerin ve gelişmelerin meydana geldiği anda kaydedilmiş olarak yer alması, salnamelerin devletin ve şehirlerin hatıra defterleri gibi algılanmasına yol açmıştır. Ülke ve devletlerin tarihleri yanında, içerdikleri bilgiler ve bu bilgilerin güvenilirliği nedeni ile 19. ve 20. yüzyıl şehir tarihçelerinin yazımında başvurulan önemli kaynaklardan olmuşlardır. Gerek sayfa sayısı gerekse boy bakımından gittikçe büyümüş ve küçük punto harfler ile yazılan 1000 sayfalık eserler haline gelmiş olan salnameler (Sertoğlu, 1986:297) tek ve umumi maksada göre hazırlanmak kaydı ile devlet tarafından yayınlanabildikleri gibi, özel kuruluşlar tarafından da yayınlanabilmekteydiler.

Öyle ki; kendi içerisinde çeşitleri bulunan salnamelerin en eskisi, en düzenlisi ve en uzun ömürlüsü Devlet Salname'leri olmuştur. İlk devlet salnamesi, Padişah Abdülmecid'in saltanatında Sadrazam Reşid Paşa'nın isteği ile Ahmet Vefik Paşa tarafından hazırlanmış ve 1263 H.(1847 M.) yılında "Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye" adı ile yayınlanmıştır. Bu tarihten itibaren genellikle her yıl yayınlanmış

<sup>26</sup> Kastamonu İli Anadolu'nun Batı Karadeniz Bölgesi'nde 41° 22 dakika kuzey ve 33° 47 dakika doğu uzaklığında aynı isimli vilayetin merkezi olan şehirdir. Kuzey Anadolu'nun Karadeniz'e doğru meydana getirdiği büyük çıkıntının geniş bir kısmını kaplamaktadır. Toprak genişliği bakımından komşu illerin en büyüğüdür. Kuzey tarafı Zonguldak İline bağlı Kuruçay ile kıyı ilçesinden, Sinop İline bağlı bir kıyı ilçesine bağlı olan Türkel ilçesine kadar Karadeniz ile sınırlanmıştır. Doğu'dan Sinop, güneydoğu'dan Çorum, güneyden Çankırı ve batıdan Zonguldak illeri ile çevrilmiştir. Toprak genişliği 13.110 km<sup>2</sup>'dir (*Kastamonu İli Yıllığı*, 1973, s. 61).

olan salnameleri içerdikleri konular ve isimleri bakımından devlet, vilayet, resmi kurum ile kuruluşlara ait ve özel konulu olmak üzere dört ana gruba ayırabiliriz. Bunlar:

### 1.1. Devlet Salmameleri

Devlet salnameleri ilk defa Sadrazam Reşit Paşa tarafından H. 1263 (M. 1847) yılında Osmanlı Devleti'nin idari, iktisadi ve sosyal özelliklerini ortaya koyan bilgiler içerir şekilde hazırlanmış ve H. 1263–1334 (M. 1847–1918) yılları arasında devlet tarafından düzenli olarak çıkartılmaya başlanmıştır. Osmanlı Döneminin en son devlet salnamesi H. 1334 (M. 1918) tarihlidir. Bu tarihe kadar yayınlanmış olan devlet salnamelerinin toplamı altmış yedi'dir. H. 1263 (M. 1847) – H. 1297 (M. 1880) tarihleri arasındakiler taş baskısı (litografya) ile daha sonrakiler matbaa harfleri (hurufat) ile yayınlanmışlardır.

Cumhuriyet döneminde ise 1926 ve 1927 yıllarında "Devlet Salnamesi" yayınlanmıştır. Yayınlanan bu salname 1929'da "Devlet Yıllığı" adını almıştır (Gerçek, 1941:4).

### 1.2. Vilayet Salmameler

Devlet Salmamelerinin yararlarının görülmesi üzerine Vilayet Salmameleri çıkartılmıştır. İlk Osmanlı Vilayet salnamesinin H. 1283 (M. 1866) yılında yayınlanan Bosna; son vilayet salnamesinin ise H. 1334 (M. 1918) yılında yayınlanan Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi olduğu tespit edilmiştir (Duman, 1982:19). Vilayet Salmameleri, ilgili vilayetin idari teşkilatı, memur listeleri, mahalli tarih ve coğrafyası, eski eserleri, üretim ve ekonomik faaliyetleri ve nüfus durumu gibi pek çok konuda bilgiler vermektedirler. M. 1867 tarihli "Vilayet Nizamname'sinin" yayınlanmasından sonra bu salnamelerin sayılarında bir artma görülür.

Vilayet Salmameleri, devlet salnameleri gibi, başlangıçta küçük hacimde ve az sayfalı iken, gittikçe hem sayfa, hem de içerik bakımından gelişmiştir. Devlet salnameleri gibi bir düzenlilik arz etmedikleri de bilinen bir gerçektir.

Devlet salnamelerinde vilayetlerin sınıflandırılmasına Edirne'den başlandığı halde, II. Abdülhamit döneminde resmi politika olarak uygulanan İslamcılık siyaseti gereği, bundan sonra Hicaz vilayetinden başlanmıştır (Karal, 1983:545). Böylece, önce Rumeli, sonra Anadolu ve daha sonra da Arabistan vilayetlerinin gösterilmesi yolundaki usul terk edilerek, Arabistan vilayetlerinin başa alınması usulü getirilmiştir.

Vilayet Salmamelerinin tamamı H. 1283 (M. 1866) - H. 1334 (M. 1918) yılları arası olmak üzere toplamda 527 adettir (Duman, 1982:1).

### 1.3. Resmi Kurum Ve Kuruluşlara Ait Salmameler

Nezaret (bakanlık) ve kurumların teşkilat yapıları ve görevlileri hakkında bilgiler içeren salnamelerdir. Askeri Salmameler, Bahriye, Hariciye, İlmiye, Maarif, Rasadhane-i Amire, Rüşumat (Gümrük) Salmameleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Salnamesi bu gruba giren salname çeşitlerindedir.

#### 1.4. Özel Konulu – Kişi Ve Kuruluşlara Ait Salnameler

İlkini Ali Suavi Efendi'nin H.1288 (M. 1871) yılında yayınladığı Türkçe Salnamesi, Ebuzziya Tevfik Beyin H. 1290 (M. 1873) yılında yayınladığı Salname-i Hadika ve İsmail Gaspralı'nın Salname-i Türki'si bu guruba giren salname çeşitlerindedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1847 – 1918 yılları arasında idari, iktisadi ve sosyal özelliklerini incelemek ve bilgiler elde etmek için son derece önemli olan Salnameler hakkında temel bilgileri verdikten sonra H. 1288 (M. 1871) tarihinde Kastamonu Vilayeti'nin idari yapısını, nüfus durumunu, eğitim, sağlık ve ekonomik durumunu ele alan H. 1288 (M. 1871) tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi'ni incelemeye başlayabiliriz.

Bu çalışmada ilgili salnameye göre sırası ile önce Kastamonu vilayetinin idari yapısı, ardından vilayetin nüfus durumu, devamında ise vilayetin eğitim ve sağlık durumu hakkında bilgiler verildikten sonra en son olarak ta vilayetin ekonomik durumu ele alınmıştır.

## 2. VİLAYETİN İDARİ YAPISI

H. 1288 (M. 1871) – H. 1316 (M. 1899) yılları arasında Kastamonu Vilayeti; Anadolu'nun kuzey vilayetlerinden biri olup, doğudan; Trabzon ve Sivas Vilayetleriyle, güneyde; Ankara Vilayetiyle, batıda; İzmit Sancağıyla ve Kuzeyden Karadeniz ile çevrili bir Osmanlı vilayeti konumundaydı (Çoban, 2006:416).

M. 1871 yılında Kastamonu Vilayeti'nin valisi Muhammet Reşit Paşa, ilin maliye ve hesap işlerinden sorumlu olan Defterdar'ı Nazif Efendi, din işlerinden sorumlu olan kişisi yani müftüsü Abdullah Hilmi Efendi, nezaret, vilayet veya diğer resmi dairelerde yazı işlerini idare etmekle görevli olan en büyük memur statüsündeki kişi olan Mektubi – Mektupçu (Develioğlu, 1986:606) olarak Osman Zühdî Paşa'yı görmekteyiz.

Vilayetin merkezinde diğer Osmanlı vilayetlerinde de olduğu gibi bir Meclis-i İdare-i Vilayet bulunmaktadır. Reisi vali olup, defterdar, müfettiş hâkim ve mektubi'den oluşan doğal üyeleri ile birlikte beş adet seçilmiş üyesi vardır. Bu üyelere bir tanesi Bedos Ağa adındaki bir Gayri Müslim'dir (Kastamonu Vilayet Salnamesi,, 1288 H:54).

Vilayet'in askeri yapısına bakıldığında ise M. 1871 tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesine göre bu tarihte Kastamonu'da Kastamonu Vilayeti Asakir-i Zaptiye Alayı adı ile verilen bir adet alay'ın varlığından bahsedilmektedir. Alay beyi olarak ise Muhammed Bey'in adı geçmektedir (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1288 H:100).

Vilayetin idari taksimatına baktığımızda ise H. 1288 (M. 1871) tarihli Kastamonu Vilayeti Salnamesine göre Kastamonu Vilayeti; Kastamonu, Bolu, Sinop ve Çankırı Sancakları olmak üzere dört Sancak ve bu sancaklara bağlı Kaza ve Nahiyelerden oluşmaktadır. Bu sancakların ve sancaklara bağlı kazaların ve nahiyelerin isimleri aşağıda verilmiş olan tabloda verildiği gibidir.

**Tablo 1: Kaza ve Nahiye İsimleri**

SANCAKLAR	KAZALAR	NAHİYELER
Kastamonu Sancağı	Kastamonu Taşköprü Daday Cide Arac İnebolu Tosya İskilip Zağferanbolu	Akkaya, Kozyaka, Devrekâni, Gölma'a Sorgun, Gökçeagaç Azdavay Fakaz Afşar, İğdir Küre, Evreniye Kargı Aktaş, Eflâni, Ulus,
Sinop Sancağı	Sinop Boyabat İstefan (Ayancık)	Gerze Durağan Çiğli
Bolu Sancağı	Bolu Göynük Düzce Ereğli Bartın Gerede	Gökçesu, Mudurnu, Mihalgazi Akçaşehir Devrek Çarşamba, Amasra Mengen
Çankırı Sancağı	Çankırı Çerkeş Kalecik	Koçhisar, Tuht (Yapraklı) Karacaviran, Bayındır Şabanözü, Ballu

**Kaynak:** H. 1288 (1871) Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi, ss. 100–147.

Görüldüğü gibi Vilayet bu tarihte toplam; 4 Sancak, 21 Kaza ve bu kazalara bağlı 33 nahiyeden oluşmaktadır.

### 3. VİLAYETİN NÜFUSU

H. 1288 (M. 1871) tarihli Kastamonu Vilayeti Salnamesine göre Kastamonu Vilayeti'nin Sancaklara göre nüfus dağılımı aşağıdaki tabloda belirtilen şekildedir.

**Tablo 2: Kastamonu Vilayeti'nin Nüfus Dağılımı**

Sancak Adı	Ermeni	Rum	İslam	Toplam
Kastamonu	59	2557	159858	162474
Bolu	1696	298	114711	116705
Sinop	0	2955	47592	50547
Çankırı	70	264	40042	40376
Toplam	1825	6074	362203	370102

**Kaynak:** H. 1288 (1871) Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi, ss. 147–149.

H. 1288 tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesinde sadece erkek nüfus bilgileri yer aldığı için verilen nüfus bilgilerinin sadece erkek nüfusa ait olduğu gözden kaçırılmamalıdır Yukarıdaki tabloda da sadece Ermeni, Rum ve Müslüman erkek

nüfusun dağılımı verilmiştir. Bu tabloda vilayetin H. 1288 - M. 1871 tarihindeki toplam erkek nüfusu 370102 olarak verilmektedir. Bu nüfusun 1825'ini Ermeni, 6074'ünü Rum ve geriye kalan 362203'ünü ise Müslümanlar oluşturmaktadır. Toplam Gayri Müslim nüfusu ise 7899'dur. Tüm bu verilerden anlaşılıyor ki bu dönemde Kastamonu (erkek nüfusunun % 96'sını Müslüman halk oluşturmaktadır.

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere Gayri Müslim tebaadan olan Ermenilerin en yoğun olarak yaşadıkları yer yaklaşık 1696 kişilik bir nüfus ile Bolu Sancağı görülürken, Rumların en yoğun olarak yaşadıkları yeri ise Sinop Sancağını olarak görmekteyiz. Diğer bir taraftan Gayri Müslimlerden Ermeni nüfusun en az olduğu yer Sinop iken, Rum nüfusun en az bulunduğu yer ise Çankırı Sancağı olarak görülmektedir.

Gayri Müslimlerin vilayet genelinde; Kastamonu Sancağı'nda 9, Çankırı Sancağı'nda 2, Sinop Sancağı'nda 4 ve Bolu Sancağı'nda 3 olmak üzere toplam 18 adet Kilise ve manastırı bulunmaktadır (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1288 H:100–102).

#### 4. VİLAYETİN EĞİTİM DURUMU

H. 1288 tarihli Kastamonu Salnamesi kayıtlarına göre Kastamonu Vilayetinde; 574'ü Kastamonu Sancağında (Kastamonu'da 27, Devrekâni'de 43, Taşköprü'de 50, İnebolu'da 16, Kürede 43, Evreniye'de 49, Tosya'da 45, Kargı'da 33, Safranbolu'da 65, Araç'ta 25, Daday'da 101, İskilip'te 44), 279 tanesi Çankırı Sancağında (Çankırı'da 14, Tuht'da 20, Koçhisar'da 22, Kalecik'te 95, Çerkeş'te 72, Viranşehir'de 16, Karaca viran'da 20), 221 tanesi Sinop Sancağında (Sinop'ta 71, Boyabat'ta 124, İstefân'da 26) ve 834 tanesi Bolu Sancağında (Bolu'da 132, Ereğli'de 113, Devrek'de 17, Göynükte 89, Mudurnu'da 188, Düzce'de 212, Gerede'de 83) olmak üzere toplam 1908 tane Sıbyan Mektebi yer almaktadır (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1288 H:124–126). Sıbyan mektepleri ise, 5–6 yaşlarındaki çocuklara okuyup yazma, bazı dinî bilgiler ve dört işlemden ibaret olan matematik derslerinin verildiği eğitim kurumlarıydı. Yine aynı Salnamede vilayet genelinde bulunan medreselerin sayıları ve yerleri belirtilmemekle birlikte sadece tamir edilenlerin sayılarından bahsedilirken, günümüzün ilköğretim kurumlarına eş olan İbtidai mekteplerinden ve İdadilerden bahsedilmemektedir. Öyle ki İbtidai mekteplerinden bahsedilmemesinin nedeni ise İbtidai isminin sıbyan mektepleri yerine henüz tam olarak kullanılmaya başlanmamasıdır (Çoban, 2006:465–466).

İlk açılış tarihleri 1859 yıllarına rastlayan ve ortaokul tahsili için kurulan Rüşdiyelerden ise M. 1871 tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesine göre Kastamonu Vilayetinde; Kastamonu Sancağında 4 (Kastamonu 1, Daday 1, İnebolu 1, Safranbolu 1), Çankırı Sancağında 1 (Çankırı 1), Bolu Sancağında 2 (Bolu 1, Ereğli 1) ve Sinop Sancağında 2 ( Sinop 1, Boyabat 1) tane olmak üzere toplam 9 tane bulunmaktadır (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1288 H:108).

Sıbyan Mektepleri, İdadiler, İbtidai Mektepleri ve Rüşdiyelerin yanında Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan Gayri Müslim tebaanın da zamanla devlet tarafından yapılan düzenlemeler ile birlikte okul kurma, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunma hakları doğmuştur. Bu çerçevede Kastamonu vilayetinde de

azınlık okulları açılmıştır. Sayıları az olmakla birlikte vilayet dâhilindeki azınlık okulları ilgili salname kayıtlarına aşağıdaki gibi geçmiştir.

**Tablo 3: Kastamonu Vilayetinde Bulunan Azınlık Okullarının Sayıları**

Sancak Adı	Bulunduğu Yer ve Sayısı	Toplam
Kastamonu	Kastamonu 2, İnebolu 2, Tosya 1, Safranbolu 2	7
Çankırı	Çankırı 1, Tuht 1	2
Sinop	Sinop 5	5
Bolu	Bolu 1, Ereğli 1, Devrek 1	3
Toplam	17	17

**Kaynak:** H. 1288 (1871) Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi, ss. 108–124–125–126.

Yukarıda da görüldüğü gibi M. 1871 Tarihli Kastamonu Salnamesine göre Kastamonu Vilayeti genelinde toplam 17 adet azınlık okulu bulunmaktadır. Bunun yanında ise aynı salnamede azınlık okullarının öğrenci sayıları ve hangi milletlere ait oldukları ile ilgili bilgiler ise mevcut olmamakla birlikte vilayet genelinde 7 adet kütüphane ve bu kütüphanelerde toplamda 2637 adet kitap varlığından da bahsedilmektedir (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1288 H:126).

## 5. VİLAYETİN SAĞLIK DURUMU

Kastamonu vilayetinin sağlık durumu konusunda H. 1288 tarihli Kastamonu Salnamesine bakıldığında ise temel sağlık kurumları olarak bildiğimiz hastaneler ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Adı geçen salnamede sadece tamir edilen hastanelerin sayıları verilmiştir. Bu hastanelerin sayısı ise Bolu Kasabasında 1 ve Nefs-i Çankırı Kasabasında 1 olmak üzere toplam iki'dir (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1288 H:133–136).

19. Yüzyılın başlarında Avrupa'da yayılan veba salgını yüzyılın ortalarına doğru Anadolu'ya sıçramış ve İstanbul'a kadar yayılarak birçok ölümlere yol açmıştır. Bunun üzerine dönemin padişahı II. Mahmut İstanbul'da bir Karantina Meclisi kurulmasına karar vermiştir. Ama maalesef bu salnameye göre ise bu dönemde Kastamonu vilayetinde bir Karantina Meclisi veya Karantina Dairesi'nin bulunmadığını görmekteyiz. Yine aynı Salnameye göre ise Kastamonu, Sinop, Gerze, İstefan, Amasra, Bartın, Ereğli ve İnebolu'da birer sağlık memurunun varlığından bahsedilmektedir (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1288 H:111).

## 6. VİLAYETİN EKONOMİK DURUMU

Tarih boyunca tarım sanayi ve ticaret toplumların ekonomik yapılarını en çok etkileyen üç önemli unsur olmayı başarmışlardır. Bu gerçekten yola çıkarak H. 1288-M.1871 tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesine baktığımızda Kastamonu vilayetinin tarım ve hayvancılık faaliyetleri hakkında bilgi verilmediğini görmekteyiz. Ama Kastamonu hakkında önemli bilgiler veren H. 1317 (M. 1899) tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesine bakıldığında ise Kastamonu vilayetinde yetiştirilen başlıca tarım

ürünleri olarak; buğday, arpa, yulaf, fiğ, mısır, kendir, burçak, mercimek, nohut, fasulye, bakla, ceviz, sarımsak, soğan, lahana, pirinç, haşhaş, pancar ve şalgam sayılmaktadır. (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1317 H:276)

H. 1288 tarihli Kastamonu salnamesine göre; doğal şartlar bakımından da hayvancılığa çok uygun olan Kastamonu'da koyun, keçi, at, sığır, katır, eşek ve az sayıda deve yetiştirildiği belirtilmiştir (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1288 H:288).

Aynı salnamede vilayet genelinde bulunan tuz, bakır ve kömür ocaklarına ise sıkça yer verilmiş, haklarında teferruatlı bilgiler sunulmuştur. Bunların yanında liman ve iskeleler de vilayetin ekonomik durumu bahsinde kendilerine yer bulmuştur. Öyle ki H. 1288 tarihli Kastamonu Salnamesine göre; İnebolu Kazası, Nefs-i Sinop, Bartın Kazası ve Ereğli Kazası'nda birer adet liman ve Akçavaşir de bir adet iskele mevcuttur (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1288 H:111–117). Çankırı kaya tuzu madeni, Akseki, Şeyh Osman ve İskilip göl tuzu madenleri, saray ve devlet tersanesi için ihtiyaç duyulan kerestenin temini için kullanılan Bolu ormanları, Mudurnu, Düzce, Ereğli, Alaplı ve Devrek'te mevcut orman varlığı, Küre'de yer alan Bakır madeni, Ereğli, Kozlu, Zonguldak, Kilimli, Devrek ve Alaçaağzı'nda bulunan kömür madenleri, Bolu – Göynük Çıtak Karyesi'nde bir adet kaplıca, Mudurnu Nahiyesi ve Çerkeş Kazası Akçakise Karyesi'nde yer alan birer adet ılıca vilayetin ekonomik yaşamında üzerlerine düşen rolleri oynamaktadırlar.. Tüm bunların yanında nisan, ağustos ve eylül aylarının muhtelif günlerinde Kastamonu, Tuht (Yapraklı), Çankırı, Bolu, İsfahan ve Boyabad Kazasında düzenlenen panayırlar (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1288 H:118–122) ile birlikte alınan vergiler, ödenen askerlik bedelleri, öşür gelirleri, hayvan vergisi ve gümrük gelirleri devletin ekonomik hayatında gelir kaynağı olarak salnamede karşımıza çıkmaktadır.

Vilayetin H. 1288 senesine ait salnamesine baktığımızda vilayetin toplam varidatı; 68.425.550 kuruş olarak verilirken, toplam masarifatı ise 6,401151 kuruş olarak verilmiştir. Vilayetin bu yıla ait gelir tablosu ise şu şekildedir.

**Tablo 4: Vilayetin H. 1288 Yılına Ait Gelir Tablosu**

Sancak Adı	Askerlik Bedelleri	Öşür Geliri	Ağnam Vergisi	Gümrük Gelirleri	Vergi
<b>Kastamonu</b>	50359	5086677	1446500	409987	6.229.582
<b>Bolu</b>	41719	5140085	830000	324768	6.056.661
<b>Sinop</b>	175245	14.833.994	4612350	1018432	16.996.940
<b>Çankırı</b>	10979	2612332	2190000	177027	2.371.913
<b>Toplam</b>	<b>278302</b>	<b>27.673.088</b>	<b>6888850</b>	<b>1930214</b>	<b>31.655.096</b>

**Kaynak:** H. 1288 (1871) Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi, ss. 146–150.

Tabloya göre; Kastamonu Sancağının toplam geliri 13.223.105 kuruş, Bolu Sancağının 12.393.233 kuruş, Sinop Sancağının 37.636.961 kuruş ve Çankırı Sancağının 7.362.251 kuruş'tur. Bu bilgilerden yola çıkarak vilayetin H. 1288 tarihli Vilayet Salnamesine göre gelir gider dengesi olumludur.



## 7. SONUÇ

Eski bir yerleşim yeri olan Kastamonu, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına alınınca idari taksimat dâhilinde Anadolu Beylerbeyliğine bağlanmış bir sancak haline getirilmiştir. İncelediğimiz dönemde, 4 sancak, 21 kaza ve 33 nahiyeye ile birlikte bu kaza ve nahiyelerin köy ve mahallelerini sınırları içine alan Kastamonu'nun çok geniş bir coğrafi bölgeyi kapsadığını görmekteyiz. Öyle ki; H. 1288 tarihli Kastamonu Salnamesini incelediğimizde Kastamonu'nun; merkeze bağlı vilayetler arasında yer alırken, idari ve askeri yapısına bakıldığında da bir sıkıntısı olmadığını ve vilayetin bir vali ile birlikte bir alaya sahip olduğunu görmekteyiz. Devamında ise aynı salname bize Kastamonu Vilayeti'nin; Kastamonu, Bolu, Sinop ve Çankırı Sancaklarından ve bunlara bağlı kaza ve nahiyelerden (belde) oluştuğunu göstermektedir.

Sadece erkek nüfusunun verildiği Salnamede ise Kastamonu nüfusu konusunda Ermeni, Rum ve Müslüman erkek nüfusun dağılımının yanında Bolu'da Ermeni, Sinop'ta ise Rum nüfusun fazla olduğu gösterilmiştir.

Eğitim noktasında da salname bize çok önemli bilgiler vermektedir. Salnamenin incelenmesinin ardından Kastamonu Vilayetinde toplam 1908 Sıbyan Mektebi, 9 Rüşdiye ve 7 adet Azınlık Okulunun bulunduğu bilgisi elde edilmiştir.

Tamir edilenler dışında ise vilayetteki hastaneler ile ilgili herhangi bir bilgi vermeyen Salname, vilayetteki tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile ilgili de herhangi bir bilgi içermemektedir. Ama tüm bunlara rağmen, aynı salname Vilayet'in toplam gelirleri ve giderlerine dair çok önemli bilgiler vermektedir.

## KAYNAKÇA

Çoban, Faruk (2006), "H. 1288 (M. 1871) ve H.. 1317 (M. 189 9) Tarihli Kastamonu Vilayeti Salnameleri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Devellioğlu, Ferit (1986), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yay., Ankara.

Duman, Hasan (1982), Osmanlı Yıllıkları (Salnameler ve Nevsaller), İslam Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırma Merkezi ( IRCICA ) Yayınları, İstanbul.

Gerçek, Selim Nüzhet (1941), "İstanbul Salnameleri", Akşam Gazetesi (18 Haziran 1941 Tarihli).

H. 1288 (1871) Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi.

H. 1317 (1901) Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi.

Karal, Enver Ziya (1983), Osmanlı Tarihi, Cilt 7, TTK Yay., Ankara.

Kastamonu İl Yıllığı(1973),, Kastamonu Valiliği, Kastamonu.

- Pakalın, M. Zeki (1993), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt 3, MEB Yay., Ankara.
- Sertoğlu, Midhat (1986), Osmanlı Tarih Lügati, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- TDK (1988), Türkçe Sözlük, Cilt 2, Ankara.